

Právo na styk dítěte s vězněným rodičem

IVA HAUPTFLEISCHOVÁ*

The Right of a Child to Maintain Contact with an Imprisoned Parent

Summary: *The article deals with the current issue of maintaining contact between individual serving a prison sentence and their children. Imprisonment is naturally linked to the restriction of the right to family life of prisoners and their family members, however, contact of the prisoner with their child is very important on both sides, and the state should ensure that family ties are not broken. The person having a child in their care often prevents the child from maintaining contact with the prisoner. In such a case, the prisoner is in a very difficult situation, and until recently they had almost no means of ensuring contact with their child. In this respect, the Constitutional Court's new case law in this area is favourable for prisoners and, thereunder, courts should regulate the contact of the child with the imprisoned parent. The article generally deals with the right of the child and the parent to maintain mutual contact, the restriction of this right in relation to the imprisonment of a parent, and it discusses two recent judgements of the Constitutional Court.*

Keywords: *penitentiary, rights of a child, prisoners' rights, right to maintain contact*

V poslední době vydal Ústavní soud dva nálezy, ve kterých se vyjádřil k problematice styku vězněných osob s jejich nezletilými dětmi. První byl vyhlášen dne 8. srpna 2017¹, druhý následoval o několik měsíců později dne 20. prosince 2017². Dle mého názoru jde o velmi pozitivní a ke všem vězněným rodičům vstřícný krok. Vězni jsou totiž ve velmi obtížném postavení, z vězení jen velice těžko hájí svá práva, obzvláště týkají-li se jejich dětí. Problémem jsou především ve společnosti převažující domněnky a předsudky, které dovozují, že tyto osoby jsou špatnými rodiči, už jen proto, že se dostaly do vězení, a že pro všechny děti je lepší, když se s takovým rodičem nebudou vůbec stýkat. Tento předpoklad, který zastávají jak osoby mající děti v péči, tak orgány sociálně-právní ochrany dětí i další instituce včetně soudů, je však chybný.

Kontakt dítěte s rodičem má naopak velký význam pro udržení jejich vzájemného vztahu. Výzkumy³ ukazují, že pravidelný přímý

kontakt s vězněným rodičem je pro dítě prospěšný.⁴ Psycholožka Lenka Šulová například zdůrazňuje, že děti vězněných rodičů nikdy nebudou mít jinou matku či otce, měly by mít právo znát svého biologického rodiče, poznat i jeho chyby a vědět, že přestože selhal, v něčem byl dobrý. Dostanou tak možnost poznat jeho slabiny, ale také přednosti. Dle jejího názoru by nikdo neměl mít právo oddělit dítě od jeho biologického rodiče.⁵ I veřejný ochránce práv zaujal stanovisko, že dopustil-li se rodič trestného činu⁶, tato trestná činnost nevyovídá nic o citové vazbě rodiče k dítěti a po ukončení výkonu trestu odnětí svobody je zachování alespoň minimálního kontaktu rodiče s dítětem a informovanost rodiče o vývoji dítěte důležitým aspektem pro následné obnovení narušených funkcí rodiny.⁷

Udržet si kontakt s rodinou, resp. především s dětmi, je na druhé straně nesmírně důležité také pro vězně. Rodina hraje v procesu resocializace zásadní roli, neboť je nejsilnější

* Autorka je doktorandka na katedře ústavního práva a politikologie PF MU. V tomto článku vychází mimo jiné též ze své diplomové práce; viz HAUPTFLEISCHOVÁ, I. *Práva dětí vězněných rodičů*. Brno 2016. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta. E-mail: 392968@mail.muni.cz.

¹ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 22/17.

² Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17.

³ Např. MURRAY, J. *The Effects of Imprisonment on Families and Children of Prisoners*. Portland (USA) 2005. Nejnovější rozsáhlý výzkum týkající se dětí vězněných rodičů byl proveden v rámci evropské studie z roku 2011: SCHARFF-SMITH, P. – GAMPPELL, L. *Children of imprisoned parents*. Dánsko 2011. Dále např. ROBERTSON, O. *The impact of parental imprisonment on children*. Ženeva 2007; KING, D. *Parents, Children and Prison: Effects of Parental Imprisonment on Children*. Dublin 2002.

⁴ Samozřejmě vyjma případů, kdy kontakt s dítětem není v zájmu dítěte, např. v případech, kdy rodič dítě zneužíval či týral, ovšem takových případů je pouze zlomek.

⁵ Děti ve vězení. Televizní pořad z cyklu „Pološero“. In: *Česká televize* [online]. 16. 10. 2012. Dostupné na <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10318730018-polosero/212562222000003-polosero-deti-ve-vezeni/>>.

⁶ Kromě již zmíněných případů, kdy se trestná činnost bezprostředně týká dítěte.

⁷ MOTEJL, O. a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Rodina a dítě*. Brno 2007, str. 46.

motivací k nápravě.⁸ Když se rodina rozpadne a děti se od rodiče v důsledku odloučení odcizí, vězněná osoba se po propuštění nemá kam vrátet, což značně snižuje šanci, že povede řádný život. Proto je právo na styk zakotveno také v Evropských vězeňských pravidlech.⁹ Podle bodu 24.1 musí být vězňům dovoleno komunikovat co možná nejčastěji písemně, telefonicky nebo jinými formami komunikace s jejich rodinami, jinými osobami a zástupci externích organizací a přijímat návštěvy těchto osob. Na komunikaci a návštěvy se mohou vztahovat omezení a kontroly nezbytné s ohledem na vyšetřování, udržování pořádku, bezpečnosti, zabránění trestným činům a ochranu obětí trestných činů, tato omezení však musejí umožňovat přijatelnou minimální úroveň styků.¹⁰ Návštěvy musejí být organizovány tak, aby vězni měli možnost udržovat a rozvíjet rodinné vztahy co možná nejnormálnějším způsobem. Dle bodu 24.5 musí vězeňská správa napomáhat vězňům při udržování dostatečných kontaktů s vnějším světem a k tomuto účelu jim poskytnout příslušnou sociální podporu.

Důležitost rodinných vztahů také opakovaně zdůrazňuje Evropský soud pro lidská práva, který uvedl, že jakékoli zatčení zahrnuje ve své podstatě omezení svobody a zásah do soukromého a rodinného života, ale esenciální součástí práva na respektování rodinného života je povinnost příslušných orgánů pomáhat vězněné osobě udržovat kontakt se svou rodinou.¹¹ Evropský soud pro lidská práva tedy v této oblasti dovedl důležité pozitivní závazky států.

Také Výbor pro práva dítěte státním ukládá, aby i v případě, že se rodič nezletilého

dítěte dopustí protiprávního jednání, bylo vždy zvažováno, jestli je jeho zadržení a z toho plynoucí oddělení od dítěte zcela nevyhnutelné, a v případě, že dojde k oddělení dítěte od rodiče, je povinností rozhodujícího orgánu zajistit, aby si dítě udrželo vztahy s tímto rodičem, ledaže by to bylo v rozporu s jeho nejlepším zájmem.¹²

Zachování existujících emocionálních vazeb, zlepšení podmínek kontaktu vězněných rodičů s nezletilými dětmi a stabilizace rodinného a sociálního prostředí vězně má být také podle Ministerstva spravedlnosti jednou z priorit českého vězeňství.¹³

V tomto článku se nejprve budu věnovat obecně právu na styk dítěte a rodiče, jeho zakotvení a dále omezením tohoto práva v souvislosti s pobytem rodiče ve vězení, následně krátce představím hlavní systémové překážky, které ztěžují či znemožňují styk vězněného rodiče s dítětem, a v poslední části rozeberu zmíněné dva nálezy Ústavního soudu.

K právu na styk dítěte s rodičem

Právo na styk dítěte s rodičem lze na nejobecnější úrovni dovést ze Všeobecné deklarace lidských práv¹⁴, dále z Mezinárodního paktu o občanských a politických právech¹⁵ a v rámci práva na soukromý a rodinný život také z Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod¹⁶. Výslovně je právo na styk s rodičem zakotveno v Listině základních práv Evropské unie¹⁷, podle jejíhož čl. 24 odst. 3 má každé dítě „právo udržovat pravidelně osobní vztahy a přímý kontakt s oběma rodiči, pokud to není v rozporu s jeho zájmem“. Dále je toto právo garantováno v Úmluvě o právech

⁸ Například z výzkumu prováděného na českých vězněných ženách mimo jiné vyplynulo, že právě znemožnění výchovy dětí a péče o ně je jev, který nejvíce ohrožuje proces resocializace žen. Odborníci uvedli, že by bylo nutné více rozvíjet aktivity podporující uchování zdravého sociálního zázemí ženy, především pak vztahu s partnerem a možnosti podílet se na výchově svého dítěte. Viz *Vybrané otázky problematiky žen a mladistvých ve vězních: závěry projektu Českého helsinského výboru „Monitoring podmínek výkonu vazby a trestu odnětí svobody žen a mladistvých v ČR“*. Praha 2003.

⁹ Evropská vězeňská pravidla: Doporučení Rec (2006) 2 Výboru ministrů členských států Rady Evropy k Evropským vězeňským pravidlům. Příloha k časopisu *České vězeňství* [online], 2006, č. 1. Dostupné na <<http://vsucr.cz/wp-content/uploads/2017/03/Evropsk%C3%A1-1-v%C4%9Bze%C5%88sk%C3%A1-1-pravidla.pdf>>.

¹⁰ Bod 24.2 Evropských vězeňských pravidel.

¹¹ Rozsudek ESLP ve věci *Messina proti Itálii* ze dne 29. 10. 1992, stížnost č. 13803/88; rozsudek ESLP ve věci *Lavents proti Lotyšsku* ze dne 28. 11. 2002, stížnost č. 58442/00; rozsudek ESLP ve věci *Ostrovár proti Moldavsku* ze dne 13. 9. 2005, stížnost č. 35207/03.

¹² Bod 32, bod 58 až 70 obecného komentáře č. 14 Výboru pro práva dítěte k čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, 2013, CRC/C/GC/14. Dostupné na <http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=_CRC%2fC%2fGC%2f14&Lan=en>.

¹³ Ministerstvo spravedlnosti. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. 2016, str. 45, 51, 58 a 131. Dostupné na <vsucr.cz/wp-content/uploads/2017/06/Koncepce-vezenstvi.pdf>.

¹⁴ Čl. 12 Všeobecné deklarace lidských práv, schválené Valným shromážděním OSN dne 10. 12. 1948 usnesením č. DE01/48.

¹⁵ Čl. 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, vyhlášeného vyhláškou č. 120/1976 Sb., vyhláška ministra zahraničních věcí o Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

¹⁶ Čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, vyhlášené sdělením federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., ve znění sdělení č. 41/1996 Sb., č. 243/1998 Sb. a č. 48/2010 Sb. m. s. (dále též jen „Úmluva“). Z tohoto článku dovedl právo na styk dítěte s vězněným rodičem Evropský soud pro lidská práva, viz např. rozsudek ESLP ve věci *Messina proti Itálii* ze dne 29. 10. 1992, stížnost č. 13803/88; rozsudek ESLP ve věci *Lavents proti Lotyšsku* ze dne 28. 11. 2002, stížnost č. 58442/00; rozsudek ESLP ve věci *Ostrovár proti Moldavsku* ze dne 13. 9. 2005, stížnost č. 35207/03; rozsudek ESLP ve věci *Sabou a Pircalab proti Rumunsku* ze dne 28. 9. 2004, stížnost č. 46572/99; další viz níže.

¹⁷ Listina základních práv Evropské unie, vyhlášená dne 12. 12. 2007 Evropským parlamentem, Radou a Komisí; v Úředním věstníku vydána pod číslem C 303 dne 14. 12. 2007.

dítěte¹⁸, jejíž čl. 9 stanovuje, že „dítě má právo udržovat styk s oběma rodiči“. Smluvní státy této úmluvy musejí zajistit, aby dítě nemohlo být odděleno od svých rodičů proti jejich vůli, ledaže soudy v souladu s platným právem určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte. Jako příklad takové situace je uvedeno zneužívání nebo zanedbávání dítěte rodiči. V odstavci třetím tohoto článku je zakotveno právo dítěte odděleného od jednoho nebo obou rodičů „udržovat pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu se zájmy dítěte“.

Dalším mezinárodním dokumentem, který se výslovně věnuje styku rodiče s dítětem, je Úmluva o styku s dětmi¹⁹, jejímž cílem je stanovit všeobecné zásady pro vydávání rozhodnutí o styku, stanovit vhodné ochranné nástroje a záruky k zajištění řádného uplatňování styku a okamžitého vrácení dětí po uplynutí doby styku a zavést spolupráci mezi ústředními orgány, soudními orgány a dalšími orgány s cílem prosazovat a zlepšovat styk mezi dětmi a jejich rodiči a dalšími osobami majícími rodinná pouta s dětmi.²⁰ Styk dítěte s rodičem je v této úmluvě definován jednak jako pobyt dítěte, které po omezenou dobu zůstane nebo se setká s některou z osob uvedených v člincích 4 až 5²¹, se kterou obvykle nežije, a jednak jako jakákoliv forma komunikace mezi dítětem a touto osobou.²² Podle čl. 4 Úmluvy o styku s dětmi „dítě a jeho rodiče mají právo navázat a udržovat vzájemný pravidelný styk. Tento styk lze omezit nebo vyloučit pouze tam, kde to je nezbytné v nejlepším zájmu dítěte“. V případě, že není v nejlepším zájmu dítěte udržovat styk s jedním z rodičů bez dohledu, je třeba zvážit možnost osobního styku s dohledem nebo jiné formy styku s tímto rodičem.

V českém právním řádu je právo na styk dítěte a rodiče garantováno v čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod²³, kde je zaručeno právo rodičů na péči o děti a jejich

výchovu a současně také naopak právo dětí na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Základním zákonným předpisem upravujícím vztahy mezi rodiči a dětmi je občanský zákoník²⁴. Udržování osobního styku s dítětem spadá do rodičovské odpovědnosti²⁵, kterou má každý rodič, ledaže jí byl zbaven.²⁶ Soud může výkon rodičovské odpovědnosti pozastavit²⁷, omezit²⁸, v krajním případě rodiče odpovědnosti zbavit^{29,30}. Pro rozhodnutí soudu o rozsahu rodičovské odpovědnosti by měly být určující zájmy dítěte.³¹

Uvěznění a rodičovská odpovědnost

Veřejný ochránce práv opakovaně kritizoval postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí, které často podávaly soudu návrh na zbavení rodičovské odpovědnosti pouze na základě výkonu trestu odnětí svobody rodiče, aniž by takový návrh byl s ohledem na okolnosti případu opodstatněný. Veřejný ochránce práv uvedl důvody, pro které je opodstatněné zvážit podání návrhu na omezení rodičovské odpovědnosti. Mělo by jít například o případy, kdy rodič spáchal úmyslný trestný čin proti svému dítěti či ke spáchání trestného činu své dítě mladší 15 let použil, popř. se dopustil trestného činu jako spolupachatel, návodce či pomocník, jednalo-li se o trestný čin spáchaný jeho dítětem. Výkon trestu odnětí svobody rodiče sám o sobě nezakládá splnění podmínky pro zbavení rodičovské odpovědnosti.^{32, 33}

Stejný postoj zaujímá i Evropský soud pro lidská práva, který ve věci *Sabou a Pircalab proti Rumunsku* shledal porušení práva na rodinný život dle čl. 8 Úmluvy. V tomto případě byl novinář odsouzen k šesti měsícům odnětí svobody za pomluvu. V době odsouzení měl dvě děti a po uvěznění mu byla odebrána

¹⁸ Úmluva o právech dítěte, vyhlášená dne 20. 11. 1989 Valným shromážděním OSN v New Yorku, publikovaná sdělením č. 104/1991 Sb., sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání úmluvy o právech dítěte, (dále též „Úmluva o právech dítěte“).

¹⁹ Úmluva o styku s dětmi, sjednaná na půdě Rady Evropy dne 15. 5. 2003, v České republice vyhlášená sdělením č. 91/2005 Sb. m. s., sdělení Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o styku s dětmi, (dále jen „Úmluva o styku s dětmi“).

²⁰ Čl. 1 Úmluvy o styku s dětmi.

²¹ Rodič nebo jiná osoba, se kterou má dítě rodinná pouta.

²² Čl. 2 písm. a) Úmluvy o styku s dětmi.

²³ Ústavní zákon č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod jako ústavní zákon Federálního shromáždění České a Slovenské Federativní republiky.

²⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“).

²⁵ Dříve „rodičovská zodpovědnost“ dle terminologie zákona č. 94/1963 Sb., o rodině.

²⁶ § 858 a § 865 odst. 1 občanského zákoníku.

²⁷ § 869 občanského zákoníku.

²⁸ § 870 občanského zákoníku.

²⁹ § 871 občanského zákoníku.

³⁰ K rodičovské (z)odpovědnosti srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 1964, sp. zn. 4 Cz 48/64, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. 8. 2009, sp. zn. 30 Cdo 1721/2009, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 4. 2011, sp. zn. 30 Cdo 3522/2009.

³¹ § 866 občanského zákoníku.

³² MOTEJL, O. a kol., c. d., str. 45.

³³ K rozhodování o zbavení rodičovské zodpovědnosti srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 3310/2011, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 4366/2011.

rodičovská práva. Rumunsko argumentovalo, že zákaz vykonávání rodičovských práv musí automaticky následovat po uvěznění vzhledem k morálním normám. Evropský soud pro lidská práva takový argument striktně odmítl s tím, že zájmy dítěte musejí být v takových případech na prvním místě, a zdůraznil, že odsouzení rodiče nemá nic společného s rodičovskými schopnostmi.³⁴

Pouze z důvodu výkonu trestu odnětí svobody nelze bez dalšího rodičovskou odpovědnost ani pozastavit. Nejvyšší soud zdůraznil nutnost posuzovat v první řadě zájem dítěte: „Pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti může být vysloveno jen tehdy, kdy vedle objektivního důvodu vylučujícího její výkon (zde výkonu trestu odnětí svobody) takové opatření nezbytně vyžaduje zájem dítěte.“³⁵ Naprosto nepřijatelný je přístup odvolacího soudu, který v dané věci uvedl: „Je nutno vzít v úvahu i to, že to byla doposud matka, která se musela sama vypořádat s výchovou nezletilého, a že je to otec, který se spácháním trestných činů, za něž byl odsouzen, z faktického výkonu rodičovské odpovědnosti vyloučil. Na tom nemůže nic změnit otcův citový vztah k nezletilému, či jeho zájem se s nezletilým stýkat.“^{36, 37}

I v situacích, kdy dojde k omezení, pozastavení, nebo dokonce i zbavení rodičovské odpovědnosti, je zde jasný úmysl zákonodárce zachovat osobní styk s rodičem, je-li to možné a je-li to v zájmu dítěte. Právo na styk rodiče s dítětem tak zůstává zpravidla zachováno dokonce i v případě, kdy došlo k omezení rodičovské odpovědnosti k dítěti.³⁸ Veřejný ochránce práv v této souvislosti kritizoval postup orgánů sociálně-právní ochrany dětí, které slučují dva odlišné instituty práva, tedy rodičovskou odpovědnost a rodičovství. Zbavením rodičovské odpovědnosti nikdy nedochází i ke zbavení rodičovství, tedy všech práv rodiče vůči dítěti, nedochází k vymazání příbuzenství a vzájemných citových vztahů. Ty existují nezávisle na právním institutu rodičovské odpovědnosti.³⁹

Zákaz styku vězněného rodiče s dítětem

Právo na styk rodiče s dítětem je zakotveno v § 887 a násl. občanského zákoníku a je zde pojato jako vzájemné právo dítěte i rodiče, i když důvodová zpráva k občanskému zákoníku uvádí, že jde především o právo dítěte:⁴⁰ „Dítě, které je v péči jen jednoho rodiče, má právo stýkat se s druhým rodičem v rozsahu, který je v zájmu dítěte, stejně jako tento rodič má právo stýkat se s dítětem, ledaže soud takový styk omezí nebo zakáže; soud může také určit podmínky styku, zejména místo, kde k němu má dojít, jakož i určit osoby, které se smějí, popřípadě nesmějí styku účastnit.“⁴¹ Druhý rodič má povinnost spolupracovat a rodiče se musejí zdržet všeho, co narušuje vztah dítěte k rodičům.⁴²

Zákaz styku řešil Evropský soud pro lidská práva ve věci *Bergmann proti České republice*. Jednalo se o případ otce, kterému se narodil syn během jeho výkonu trestu odnětí svobody. Matka bránila styku dítěte s otcem s odůvodněním, že má obavy o jeho mravní vývoj. Namítala také, že jelikož byl otec ve vězení, nevznikly mezi ním a jeho dítětem žádné rodinné vazby. Vnitrostátní soud nakonec rozhodl o zákazu styku s přihlédnutím ke špatnému vztahu rodiče a dítěte, který byl ovšem do značné míry důsledkem dlouhotrvajícího řízení. Evropský soud pro lidská práva nesouhlasil s rozhodnutím vnitrostátních soudů a shledal porušení stěžovatelova práva na rodinný život, neboť vnitrostátní orgány nepřijaly veškerá opatření, která se od nich dala rozumně očekávat, aby bylo zajištěno dodržování práva stěžovatele na respektování jeho rodinného života, a přispěly spolu s délkou řízení o úpravě styku ke změně okolností, které byly důvodem, proč byl stěžovatel tohoto práva zbaven. Evropský soud pro lidská práva doporučil vhodnější postup prostřednictvím rodinné terapie a styku na neutrální půdě.⁴³

³⁴ Rozsudek ESLP ve věci *Sabou a Pircalab proti Rumunsku* ze dne 28. 9. 2004, stížnost č. 46572/99.

³⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1686/2011.

³⁶ Tamtéž.

³⁷ Matka přitom sama uskutečňovala s dítětem návštěvy ve věznici a kontakt dítěte s otcem byl bezproblémový až do roku 2007, kdy se matka rozhodla znemožnit otcí veškerý kontakt s dítětem (včetně telefonického), odmítala převzít dárky pro dítě zasílané otcem prostřednictvím známých, neoznámila otcí opakované změny bydliště a dopisy pro dítě se začaly otcí vracet. Požádala o zbavení rodičovské zodpovědnosti, aby o dítěti mohla rozhodovat jako druhý rodič sama.

³⁸ Viz ustanovení § 872 občanského zákoníku: „Před rozhodnutím soudu o omezení rodičovské odpovědnosti soud vždy posoudí, zda je vzhledem k zájmu dítěte nezbytné omezit právo rodiče osobně se stýkat s dítětem. Dojde-li ke zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti, zůstává rodiči právo osobně se stýkat s dítětem jen v případě, že soud rozhodne o zachování tohoto práva rodiči s přihlédnutím k zájmu dítěte.“

³⁹ MOTEJL, O. a kol., c. d., str. 46.

⁴⁰ *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*. Olomouc 2012, str. 196. Dostupné na <http://www.anag.cz/Files/file/duvodova_obcz.pdf>.

⁴¹ § 888 občanského zákoníku.

⁴² § 889 občanského zákoníku.

⁴³ Rozsudek ESLP ve věci *Bergmann proti České republice* ze dne 27. 10. 2011, stížnost č. 8857/08.

Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 13. 12. 2006, sp. zn. III. ÚS 438/05, vyjádřil názor, že zákaz styku je až krajním řešením, využitelným pouze v případě, je-li to nezbytné a v zájmu dítěte: „Z pozitivního závazku státu na poli ústavní garance ochrany rodičovství a rodiny, resp. rodinného a soukromého života (čl. 32 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod) vyplývá, že soudy jsou povinny svěřenými procesními prostředky vytvářet předpoklady pro narovnání narušených vztahů mezi rodiči a dětmi. [...] Jediným kritériem pro vyslovení zákazu styku rodiče s dítětem je aktuální nezbytnost takového opatření a zájem dítěte, z něhož tato nezbytnost vyplývá. [...] Zákaz styku rodiče s dítětem autoritativně vyslovený soudem, zejména nezneužil-li rodič své rodičovské zodpovědnosti, je opatřením časově omezeným. Orgány sociálně právní ochrany a soudy, každý ve své působnosti, proto musí aktivně zkoumat, zda důvody tohoto opatření trvají, jinými slovy, zda se toto opatření postupem času a změnou okolností nestalo nepřiměřeným.“⁴⁴

V pozdějším nálezu ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07, Ústavní soud předestřel možné legitimní důvody pro odloučení rodičů a dětí: „Rozdělení rodiny představuje velmi závažný zásah do základních lidských práv, a proto se musí opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte. Za takové lze považovat vystavení dětí násilí nebo špatnému zacházení, pohlavnímu zneužívání, či alespoň nedostatek citového zájmu, znepokojivý zdravotní stav nebo psychická nerovnováha u rodičů, případně nevyhovující životní podmínky nebo materiální nedostatek ve spojení s dalšími okolnostmi.“⁴⁵ V tomto případě byla stěžovatelka obviněna ze zabití své mladší dcery a vazebně stíhána, přičemž starší dcera byla předběžným opatřením umístěna do ústavní výchovy. Stěžovatelka byla obžaloby v této trestní věci později zproštěna a za vraždu dítěte byl odsouzen její manžel, otec obou dětí. Soudy však automaticky dovodily, že přestože byla

obžaloby zproštěna a odsouzen byl otec, matka představuje pro další vývoj dítěte nebezpečí, a následně nařídily i ústavní výchovu. Ústavní soud tento postup zkritizoval. Mimo jiné uvedl, že „jakmile je prokázána existence rodinného vztahu, musí orgány veřejné moci v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem“.⁴⁶ Pouze z faktu, že rodič je ve vězení, tedy nelze v žádném případě paušálně usuzovat, že styk s vězněným rodičem není v zájmu tohoto dítěte.

Jako případ, kdy není v nejlepším zájmu dítěte se s rodičem stýkat, Ústavní soud vyhodnotil situaci, kdy otec zavraždil matku dětí. Otec byl zbaven rodičovské zodpovědnosti, neboť jeho čin byl nenapravitelný a nevratný a měl zásadní dopady na budoucí duševní vývoj dětí. Děti se budou po celý život vyrovnávat s faktem, že jejich otec, který je má chránit, je připravil o matku. Zbavení rodičovské zodpovědnosti tak bylo v tomto případě jediné možné a správné řešení a bylo učiněno v nejnaléhavějším zájmu dětí.⁴⁷

Obecně má tedy rodič právo na styk s dítětem (a dítě právo na styk s rodičem) i v případě, že je ve vězení, byť bude tento styk fakticky do značné míry omezen. Právo na styk nenáleží pouze tomu, komu byl styk soudem zakázán či omezen, k čemuž však může dojít jen ve zcela výjimečných situacích, kdy je to nutné v zájmu dítěte.

Další problémy spojené se stykem vězněného rodiče s dítětem

Právo na styk vězněného rodiče s dítětem nemusí být porušeno pouze tím, že je omezeno soudním rozhodnutím, jak bylo rozebráno výše. V praxi existuje mnoho systémových překážek, které ztěžují či znemožňují jeho účinné vykonávání.

Co se týče přímého osobního kontaktu, jedná se například o konkrétní podmínky návštěv, jako je jejich stanovený čas,⁴⁸ délka a frekvence,⁴⁹ konkrétní podmínky,⁵⁰ vzdálenost

⁴⁴ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 13. 12. 2006, sp. zn. III. ÚS 438/05.

⁴⁵ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 10. 10. 2007, sp. zn. II. ÚS 838/07.

⁴⁶ Tamtéž. Obdobně také Evropský soud pro lidská práva např. v rozsudku *T. proti České republice* ze dne 17. 7. 2014, stížnost č. 19315/11.

⁴⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 12. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 2643/13.

⁴⁸ Návštěvy jsou někdy umožněny pouze ve všední dny, kdy kolidují se školní docházkou dětí. Ohledně podmínek návštěv autorka v tomto článku vychází také z poznatků z výzkumu provedeného v rámci diplomové práce – viz HAUPTFLEISCHOVÁ, I., c. d.

⁴⁹ Návštěvy jsou často umožněny pouze jednou za měsíc po dobu tří hodin, což je obzvláště pro malé děti zcela nevhodné. K omezení návštěv srov. také např. rozsudek ESLP ve věci *Nowicka proti Polsku* ze dne 3. 12. 2002, stížnost č. 30218/96, rozsudek ESLP ve věci *Baginski proti Polsku* ze dne 11. 10. 2005, stížnost č. 37444/97, nebo rozsudek ESLP ve věci *Khoroshenko proti Rusku* ze dne 30. 6. 2015, stížnost č. 41418/04.

⁵⁰ Návštěvní místnosti nejsou většinou dostatečně uzpůsobeny dětským návštěvám, v přeplněných velkých místnostech chybí soukromí a klid, prostředí je nevlidné, někdy nejsou k dispozici žádné hračky a hry. V některých věznicích je dokonce stále zakázán či omezen fyzický kontakt vězňů s dětmi. Taková praxe byla předmětem kritiky veřejného ochránce práv i Evropského soudu pro lidská práva. Viz MOTEJL, O. a kol. *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Vězeňství*. Brno 2010, str. 124; rozsudek ESLP ve věci *Ciorap proti Moldavsku* ze dne 19. 6. 2007, stížnost č. 12066/02; rozsudek ESLP ve věci *Moiseyev proti Rusku* ze dne 9. 10. 2008, stížnost č. 62936/00; rozsudek ESLP ve věci *Horych proti Polsku* ze dne 17. 4. 2012, stížnost č. 13621/08.

věznice od místa bydliště rodiny,⁵¹ nevhodný přístup vězeňského personálu⁵², nedostatečná podpora sociálně slabých rodin⁵³ apod. Tyto překážky pak způsobují, že děti své rodiče ve věznicích vůbec nenavštěvují nebo je navštěvují jen velmi zřídka. Osobní kontakt je přitom nejlepším způsobem pro udržení a posilování vzájemného vztahu, protože se jedná o jedinou příležitost, kdy se dítě může s rodičem obejmout, pohladit, může se na vlastní oči přesvědčit, že rodič je skutečně v pořádku. Jedině osobní návštěva může rozptýlit často mylné představy dítěte o pobytu rodiče ve vězení, které vyvolávají značné obavy.⁵⁴

Ani možnosti nepřímého kontaktu vězňů s dětmi nejsou bez problémů. Rodiče si s dětmi mohou psát dopisy⁵⁵, které však podléhají kontrole, čímž je do jisté míry narušeno soukromí. Forma dopisů navíc není vhodná pro malé děti, které ještě neumějí číst a psát. Pro starší děti je zase tento druh komunikace v dnešní době moderních technologií nepopulární, nepohodlný a zastaralý. Další možností nepřímého styku jsou telefonické hovory.⁵⁶ Telefonáty mohou být realizovány pouze směrem ven z věznice, telefonovat tedy může pouze rodič dítěti, nikoliv naopak (dítě tak nemůže zavolat rodiči, když se mu stýská nebo když mu potřebuje něco sdělit). Kontakt prostřednictvím telefonu smí rovněž probíhat jen v určitém vymezeném čase a možnost telefonovat je limitována i vzhledem k množství telefonních přístrojů a počtu vězňů. Telefonáty jsou tak většinou omezené i co do délky hovoru. Na druhou stranu došlo v poslední době ke značnému zpřístupnění telefonické komunikace: Až donedávna byly telefonáty velmi drahé, minuta hovoru stála 15 Kč, zatímco dnes platí vězni za minutu necelé 2 Kč. Zavedení internetových videonávštěv či jiné využití moderních technologií se bohužel zdá být stále otázkou daleké budoucnosti.

Podmínky pro kontakt dítěte s vězněným rodičem v České republice tedy nejsou ideální. Obecně se klade důraz spíše na bezpečnost, disciplínu a „řádné potrestání vězně“, nikoliv na zájem dítěte. Kontakt vězně

s rodinou, resp. s dětmi, je chápán spíše jako jeho privilegium, nikoliv jako právo dítěte.

Velmi častým problémem bývá také neochota druhého rodiče či osoby mající dítě v péči umožnit kontakt dítěte s vězněným rodičem. Pokud se tato osoba rozhodne styku bránit, rodič ve vězení nemá prakticky žádnou možnost, jak kontakt s dítětem uskutečnit. Jediným možným prostředkem je soudní úprava styku, která však byla až donedávna téměř nemyslitelná. Posun však přinesla nová judikatura Ústavního soudu, která bude rozebrána níže.

Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 22/17

V Ústavním soudem posuzovaném případě nejprve proběhlo u soudu prvního stupně klasické řízení o úpravě poměrů nezletilých dětí. Nezletilý F. byl svěřen do péče matky, byl zamítnut návrh otce na svěřením nezletilé Š. do jeho péče a zároveň bylo určeno výživné a upraven styk nezletilých s otcem tak, že otec byl oprávněn se s dětmi stýkat každý sudý víkend v roce a každé úterý a čtvrtek od 15 hodin do 8 hodin následujícího dne. Styk byl tedy určen poměrně široce.

V době od vyhlášení rozsudku okresního soudu do chvíle, kdy se věcí zabýval soud odvolací, však otec nastoupil do výkonu trestu odnětí svobody. Matka se rozhodla, že děti o otcově pobytu za mřížemi vůbec neinformuje, z čehož vyplýval i její nesouhlas s návštěvami dětí ve věznici i s jakoukoli jinou formou kontaktu s otcem.⁵⁷ Do nástupu výkonu trestu se přitom otec s dětmi pravidelně a často vídal.

Krajský soud zastavil odvolací řízení o odvolání otce směřujícím proti výroku o svěřením nezletilého F. do péče matky a proti výroku o zamítnutí jeho návrhu na změnu výchovného prostředí nezletilé Š., dále odvolací soud změnil rozsudek soudu prvního stupně v části o výživném. Především však rozhodl o styku tak, že styk otce s nezletilými se neupravuje.

⁵¹ Vzhledem k přeplněnosti věznic a jejich geografickému rozmístění se bohužel nedaří umístitovat vězně tak, aby byli co nejbližší bydliště své rodiny. Pro některé rodiny tak návštěva ve stovky kilometrů vzdálené věznici představuje vícedenní záležitost a velkou finanční zátěž.

⁵² Personál není proškolen pro jednání s dětskými návštěvami a často k nim přistupuje stejně jako k dospělým. I pro dospělého člověka představuje návštěva ve věznici často nepříjemnou, stresující událost a děti, které situaci plně nerozumějí, vnímají bezpečnostní opatření ještě hůře.

⁵³ Některé rodiny si návštěvy ve věznici nemohou dovolit, především z důvodu nákladného cestování do vzdálené věznice, nutnosti vzít si volno v práci, je-li návštěva stanovena na pracovní den, apod.

⁵⁴ LYNN, H. (ed.). *Justice for Children of Prisoners: Prison Visits and Families – Impacts, Successes and Struggles*. 2013, str. 2.

⁵⁵ § 17 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů a § 13 zákona č. 293/1999 Sb., o výkonu vazby, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁶ § 18 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁷ Matka nepředala dětem dopisy od otce, otci neposkytla telefonní číslo, na které by mohl dětem z věznice telefonovat. Znemožnila tak otci jakkoli s dětmi komunikovat.

Přestože tedy nedošlo k rozhodnutí o omezení či zákazu styku jako ve výše zmíněných případech, soud neupravením styku fakticky styk otce s dětmi znemožnil. Soud byl srozuměn s postojem matky a svým rozhodnutím ho potvrdil. Bylo více než pravděpodobné, že pokud soud styk neupraví, matka bude i nadále pokračovat v bránění kontaktu otce s dětmi. Dětem bylo v té době šest a sedm let, tedy nebyly ve věku, kdy by byly schopné samy aktivně kontakt s otcem vyhledat. Otec ve vězení přitom nemá další právní ani jiné prostředky, jak se účinně domáhat styku se svými dětmi. Výsledek je tedy prakticky stejný, jako kdyby soud rozhodl o zákazu styku.

Posuzovaný případ ilustruje, v jak bezvýhodné situaci se věznění rodiče nacházejí. Kontakt dítěte s vězněným rodičem je ponechán zcela v dispozici osoby, která má dítě v péči. Na této osobě záleží, jestli se dítě vůbec dozví o uvěznění svého rodiče, jestli bude rodiče ve věznici navštěvovat⁵⁸, jestli dítěti předá dopisy od vězněného rodiče nebo jestli mu umožní telefonát. Věznění rodiče jsou v této situaci zcela bezmocní. Jediné, co jim může pomoci, je soudní úprava styku. Pokud však soudy doposud rozhodovaly způsobem jako v posuzovaném případě, věznění rodiče neměli žádnou možnost, jak se svých rodičovských práv domoci.

Otec tato rozhodnutí napadl ústavní stížností a namítal porušení základních práv zaručených čl. 10 odst. 2, čl. 11 odst. 1, čl. 32 odst. 1, čl. 32 odst. 4, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. Pochybení otec shledal v rozhodnutí o styku s dětmi a o vyživovací povinnosti.⁵⁹

Své rozhodnutí ohledně styku dětí s otcem krajský soud odůvodnil takto: „Konečně odvolací soud posuzoval otázku úpravy styku otce s nezletilými za situace, kdy je otec od listopadu 2015 výkonu trestu, aniž s dětmi od té doby navázal jakýkoliv kontakt a dospěl, ve shodě s matkou i opatrovníkem dětí, k závěru, že za této situace není odůvodněno jeho styk s dětmi upravovat soudním rozhodnutím. Děti o tom, že je otec ve výkonu trestu dosud nevědí, což je v zájmu udržení jejich příznivého povědomí o otci, žádoucí. Návštěva otce v prostředí věznice by pro ně mohla

znamenat trauma s nepříznivým dopadem do jejich psychiky i do vztahu k otci, což není z hlediska perspektivy jejich vztahů žádoucí.“⁶⁰

Ústavní soud toto odůvodnění zpochybnil. Uvedl, že soud vůbec nezdůvodnil svůj závěr, že nevědomost dětí je v zájmu udržení jejich příznivého povědomí o otci, protože stejně tak by mohl obstát i názor zcela opačný, tedy že v nejlepší zájmu dětí by naopak bylo, pokud by jim šetrným způsobem byla sdělena pravda. Zatajování skutečných důvodů nepřítomnosti otce totiž může děti přivést k mylné a nepochybně zraňující domněnce, že o ně rodič ztratil zájem a bez dalšího je opustil.⁶¹ Ústavní soud v té souvislosti připomíná právo dítěte na informace, které vyplývá také z čl. 6 odst. 1 Úmluvy o styku s dětmi.

Je třeba vzít v úvahu rovněž povahu vztahu otce s dětmi před jeho nástupem k výkonu trestu. Otec o své děti projevoval zájem, pravidelně se s nimi stýkal, dokonce usiloval o svěřením do své péče. Svůj zájem potvrdil i jednáním po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody, kdy se snažil o umožnění kontaktu se svými dětmi také prostřednictvím orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Ústavní soud dále kritizuje závěr krajského soudu, že návštěva ve věznici může pro děti znamenat trauma. Jde pouze o předpoklad soudu, který však ve vztahu ke konkrétním účastníkům předmětného řízení není nijak zdůvodněn a není podložen žádnými argumenty. V tomto směru nebyly provedeny žádné důkazy – nebyl zjištěn názor dětí, nebylo pořízeno žádné odborné vyjádření či znalecký posudek.⁶² Ústavní soud tedy odsuzuje automatický předpoklad traumatizace dítěte návštěvou ve věznici: „Výše uvedený názor krajského soudu, ke kterému dospěl, aniž by blíže rozvedl důvody, které jej k tomu vedly, tedy představuje pouze jakousi ‚obecnou pravdu‘, kterou lze ovšem aplikovat po každé, když soud rozhoduje o úpravě rodinných poměrů a jeden z rodičů je ve výkonu trestu odnětí svobody. Pokud druhý rodič nesouhlasí s myšlenkou návštěv rodiče ve výkonu trestu odnětí svobody a není dobrovolně ochoten děti do věznice doprovodit, případně je předat jiné doprovázející osobě, lze jakýkoliv přímý styk rodiče ve výkonu trestu

⁵⁸ Dítě mladší 15 let se může návštěvy ve věznici zúčastnit pouze v doprovodu dospělé osoby, viz § 19 odst. 3 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁹ Část týkající se vyživovací povinnosti je nad rámec tématu tohoto článku, proto se tomuto aspektu dále nevěnuji.

⁶⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 22/17, bod 21.

⁶¹ Odborníci se přiklání k názoru, že lepší je dítěti sdělit přijatelnou formou pravdu. V opačném případě je totiž dítě z náhlého zmizení rodiče a následného odloučení zmatené a daleko více trpí pocity strachu a úzkosti, může se cítit odstrčené a vyloučené ze sdílení svého smutku se zbytkem rodiny. Navíc hrozí nebezpečí, že se dítě o zatčení nebo věznění rodiče dozví např. ve škole od spolužáků, což pro něj může znamenat značně traumatický zážitek. Viz LYNN, H. Lies, secrecy and stigma: the impact on the child. In: LYNN, H. (ed.). *Justice for Children of Prisoners: Prisons Across Europe – National focuses on protocols relating to children of prisoners*, 2013, str. 22.

⁶² Navíc z dokazování vyplynulo, že věznice, ve které otec svůj trest vykonává, je pro návštěvy dětí vybavena a dětské návštěvy v ní běžně probíhají.

odnětí svobody s nezletilými dětmi tímto obecným konstatováním ve všech obdobných případech vyloučit, a to bez ohledu na jisté specifické okolnosti jednotlivých případů.“⁶³ Soud tedy nedostatečně zdůvodnil, resp. vůbec nezdůvodnil, proč není v zájmu nezletilých s otcem se stýkat, a zcela pominul možnost, že v zájmu dětí naopak nemusí být to, že rodiče třeba i několik let neuvidí, nebo s ním dokonce vůbec nebudou v kontaktu.

Ústavní soud dále obecnému soudu vyčítá také to, že kromě přímého styku ve formě návštěv ve věznici vůbec neuvažoval o jiných, alternativních možnostech kontaktu otce s dětmi.⁶⁴ Takovými formami nepřímého styku jsou dle Ústavního soudu např. dopisy, telefonáty, SMS zprávy, e-mail, Skype či Facebook. Nutno však připomenout, že rodič ve věznici má v tomto ohledu značně omezené možnosti, v úvahu připadají pouze dopisy a telefonáty.

Ústavní soud konstatoval, že styk rodiče s dětmi, ať už v přímé, nebo nepřímé podobě, má zásadní význam pro emoční pouto mezi nimi a další vývoj vzájemného vztahu. Čím déle nebude jejich vzájemný kontakt vůbec probíhat, tím náročnější pravděpodobně bude pozdější obnovení tohoto vztahu po návratu rodiče z výkonu trestu odnětí svobody.

Pro obdobné případy je velmi důležité konstatování Ústavního soudu, že „přestože rozsah případného styku nezletilých dětí s rodičem, který je ve výkonu trestu odnětí svobody, bude nutně podstatně nižší, než je tomu běžně u rodiče, který se ve výkonu trestu odnětí svobody nenachází, lze si (pokud to další okolnosti umožňují) úpravu takového styku alespoň v minimálním rozsahu jistě představit“.⁶⁵ To je jasný signál pro vězněné rodiče, že se nemusejí bát podat k soudu návrh na úpravu styku. Pro většinu vězňů byla taková možnost doposud nepředstavitelná. Šance, že by soud takovému návrhu vězně vyhověl, byla totiž minimální.

Ústavní soud také zmínil význam kontaktu s dětmi pro resocializaci vězně: „Navzdory tomu, že přirozenou součástí výkonu trestu odnětí svobody je určité omezení soukromého a rodinného života, je současně ve většině případů možné považovat za zcela opodstatněný

také požadavek na to, aby byly alespoň v minimální možné míře zachovány dosavadní kontakty odsouzeného. Komunikace s blízkými totiž představuje jeden z nejvýznamnějších prostředků posilování sociálních vazeb odsouzeného a absence takovýchto kontaktů následně komplikuje úspěšné začlenění těchto osob zpět do běžného života.“⁶⁶

Dalším pochybením obecného soudu v dané věci bylo, že se nezabýval povahou trestné činnosti spáchané otcem. Ústavní soud uvedl, že při rozhodování o styku vězněného rodiče s dítětem by měla hrát důležitou roli také povaha konkrétního trestného činu, za jehož spáchání byl rodič odsouzen. Zohlednit je třeba především to, zda trestná činnost nesměřovala vůči členům rodiny, či dokonce samotným dětem. Jako vhodné se jeví také přihlídnout k tomu, jakým způsobem odsouzený plní program zacházení, zda mu byla udělena odměna nebo naopak kázeňský trest.

Dle Ústavního soudu došlo neupravením styku fakticky k sekundárnímu trestání odsouzeného za jeho trestnou činnost, což je nepřipustné.

Z výše uvedených důvodů tedy Ústavní soud shledal, že bylo zasaženo právo stěžovatele na spravedlivý proces, garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Přestože Ústavní soud napadená rozhodnutí zrušil z důvodu pochybení procesního charakteru a shledal pouze porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces⁶⁷, stanovil několik velmi důležitých zásad pro rozhodování o právech vězněných rodičů. Konstatoval, že samotný výkon trestu odnětí svobody nemůže být *a priori* považován za důvod upřít rodiči ve výkonu trestu přímý styk s nezletilým dítětem. Ústavní soud tedy především výslovně uvedl, že soudy mohou upravit styk rodiče s dítětem, přestože je rodič ve vězení. Až dosud panovalo přesvědčení, že soudy nebudou k takovým návrhům vstřícné, jako tomu bylo v případě ústavní stížností napadených rozhodnutí. Ústavní soud dále konstatoval, že soudy při rozhodování o úpravě styku vězněného rodiče s dítětem nemohou vycházet z obecného předpokladu,

⁶³ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 22/17, bod 23.

⁶⁴ Ústavní soud tak chápe právo na styk v širším slova smyslu stejně, jako ho definuje Úmluva o styku s dětmi [čl. 2 písm. a) Úmluvy o styku s dětmi].

⁶⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 8. 8. 2017, sp. zn. II. ÚS 22/17, bod 24.

⁶⁶ Tamtéž, bod 34.

⁶⁷ Dle mého názoru by však v tomto případě bylo možné konstatovat také porušení stěžovatelova práva na rodinný život. Jak jsem uvedla, soud neupravením styku dle mého názoru fakticky styk otce s dětmi zcela vyloučil, a výsledek byl tedy prakticky stejný, jako kdyby soud rozhodl o zákazu styku. Otci tak bylo nepřiměřeně zasaženo do jeho ústavně zaručeného práva pečovat o své děti a vychovávat je, protože zde nebyly dány důvody pro zákaz styku, který má být až posledním řešením v krajních případech (otec se až do nástupu do vězení s dětmi pravidelně a široce stýkal, nebyly zde dány žádné důvody pro omezení styku, otec o děti i nadále projevoval velký zájem, trestná činnost nebyla směřovaná proti dětem a nebyly zde ani žádné jiné relevantní důvody pro zákaz styku).

že takový styk je pro dítě nežádoucí a že návštěvy ve věznici nejsou v nejlepším zájmu dítěte, protože pro něj mohou znamenat trauma. Soudy musejí vždy posuzovat konkrétní okolnosti daného případu a k takovému závěru mohou dospět jedině na základě provedeného dokazování. Je nepřijatelné, aby si soudy při rozhodování o těchto otázkách osvojovaly předsudky představené v úvodu tohoto článku. Soudy dále musejí zohlednit povahu trestné činnosti, za kterou byl daný rodič odsouzen. Ústavní soud dále uložil soudům, aby zvažovaly také formy nepřímého styku, které mohou přímý styk nahradit či doplnit. V případě, že soud dospěje k závěru, že návštěvy ve věznici nejsou v zájmu dítěte, tedy musí vždy zvažovat další možnosti kontaktu dítěte s rodičem, tedy ve formě dopisů či telefonátů.

Tento náleží Ústavního soudu tedy určitým způsobem upozornil na dlouhodobý problém spočívající ve způsobu rozhodování soudů na základě obecného přesvědčení, že rodič-vězeň je špatný rodič, a proto není v zájmu dítěte se s ním stýkat, a to aniž by byly zjišťovány individuální okolnosti případu. Přestože popsání náleží znamenal velký krok vpřed, některé důležité aspekty byly v odůvodnění jen „nakousnuty“ a argumentace nebyla rozvedena více do hloubky (např. co se týká práva dítěte na informace, alternativních možností kontaktu vězněného rodiče s dítětem či pohledu z perspektivy práv dítěte vězněného rodiče).

Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17

Na výše rozebraný první náleží týkající se styku vězněného rodiče s dětmi navázalo další rozhodnutí Ústavního soudu zabývající se touto problematikou, které ji rozebralo ještě důkladněji a hlouběji.

Posuzovaný případ nese mnoho společných znaků s případem řešeným Ústavním soudem v náleží sp. zn. II. ÚS 22/17. Otcí bolivijského původu, který žil většinu života ve Švédsku a má švédské občanství, a jeho české přítelkyni se v roce 2011 narodila dcera. Rodina žila několik měsíců společně ve Švédsku, matka s dcerou se poté přestěhovaly zpět do České republiky, kam se později přestěhoval i otec, aby mohl o dceru pečovat.

V roce 2012 bylo zahájeno řízení o úpravě poměrů nezletilé. Matka usilovala o svěření nezletilé do své výlučné výchovy, zatímco otec požadoval výchovu střídavou. Řízení se táhlo několik let, soud několika předběžnými opatřeními upravil styk otce s nezletilou, opakovaně zamítal návrhy otce na předběžnou úpravu střídavé výchovy a po celou dobu neumožnil otcí s nezletilou vycestovat do zahraničí za jeho rodinou. Otec byl tímto dlouhodobým, neustále odmítavým přístupem soudů natolik frustrovaný, že nakonec v dubnu 2016 s nezletilou vycestoval do zahraničí bez svolení matky a soudu a po dobu deseti měsíců s ní navštěvoval členy své rodiny v Anglii, Francii, Španělsku a Švédsku.

Okresní soud krátce poté, co stěžovatel odcestoval s nezletilou do zahraničí, rozhodl o svěření nezletilé do péče matky, upravil živovací povinnost otce k nezletilé a upravil styk otce s nezletilou⁶⁸ a ve styku otce omezil tak, že bez souhlasu matky nebo rozhodnutí soudu nemůže styk s nezletilou uskutečňovat mimo území České republiky. Okresní soud v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že ze znaleckého posudku vyplynulo, že oba rodiče mají předpoklady pro řádnou výchovu nezletilé. Vzal ale také v úvahu, že vztah mezi rodiči je konfliktní, nezletilá inklinuje více k matce a otec své výchovné schopnosti zpochybnil, neboť nezletilou odvezl proti vůli matky do zahraničí, protože je trestně stíhán.

V lednu 2017 byl otec ve Švédsku zadržen a následně předán do České republiky a umístěn do vazby za účelem trestního stíhání pro zločin zavlčení v souběhu s přečinem únosu a pro přečin zanedbání povinné výživy.

Oba rodiče se proti prvostupňovému rozsudku odvolali a odvolací soud následně potvrdil rozsudek okresního soudu v části týkající se svěření nezletilé do péče matky. Ohledně úpravy styku rozsudek změnil tak, že uložil matce povinnost informovat otce o nezletilé nejméně jednou za tři měsíce, předávat nezletilé poštovní zásilky od otce, které je oprávněn jí zasílat nejvýše čtyřikrát v měsíci, a zajistit alespoň dvakrát měsíčně písemný kontakt nezletilé s otcem. Krajský soud konstatoval, že „[v] současné situaci nelze rozhodnout o osobním kontaktu otce s nezletilou, přesto je třeba nalézt jinou formu kontaktu otce s dcerou přiměřenou okolnostem, aby se zachoval vztah mezi otcem a nezletilou. Současným poměrům odpovídá

⁶⁸ Soud stanovil, že otec je oprávněn stýkat se s nezletilou každý sudý kalendářní týden ve středu od 8 do 18 hodin a každý lichý kalendářní týden od pátku od 8 hodin do neděle do 17 hodin a dále dva týdny v červenci a jeden týden v srpnu každého roku, stejně jako od 26. 12. do 30. 12. každého roku a jeden týden o jarních prázdninách každého lichého roku.

přiměřený styk písemnou formou, jehož podmínky krajský soud stanovil“.⁶⁹

Otec napadl výše uvedené rozhodnutí ústavní stížností, neboť automatickým vyloučením jeho osobního styku s nezletilou bylo dle jeho názoru porušeno jeho právo na soukromý a rodinný život a právo na rodičovskou výchovu.

Ústavní soud uvedl, že vyloučení styku rodiče s dítětem je významným zásahem do rodičovské odpovědnosti a jde o prostředek *ultima ratio*, který lze využít jen tehdy, jsou-li dány mimořádně závažné okolnosti: „Platí-li přitom, že pro zbavení rodičovské odpovědnosti nepostačí sama o sobě skutečnost, že byl rodič odsouzen pro trestný čin, tím spíše nemůže být pouze tato skutečnost důvodem pro vyloučení styku s dítětem. Vzájemné právo rodiče a dítěte na styk má být zaručeno, vyjma případů, kdy by takový kontakt ohrožoval zdravý vývoj dítěte.“⁷⁰

Ústavní soud se v tomto nálezu zabýval také pozitivními závazky státu v této oblasti. Uvedl, že právo na respektování rodinného života zaručené článkem 8 Úmluvy zahrnuje také pozitivní závazek státu umožnit kontakt a pomoci udržovat kontakt vězněného s jeho rodinou, jehož součástí je také povinnost zajistit co možná nejvhodnější podmínky pro návštěvy dětí.⁷¹ Ústavní soud tedy zmiňuje povinnost státu vybudovat pro potřeby návštěv nezletilých dětí vězňů takové prostředí, které bude vstřícné k dětem a které bude vhodné pro kontakt mezi obviněným či odsouzeným a jeho dítětem, jenž umožní zachování a rozvíjení jejich vzájemných vztahů. Návštěvy vězňů musejí být proto organizovány tak, aby vězni měli možnost udržovat a rozvíjet rodinné vztahy co možná nejpřirozenějším způsobem.

Ústavní soud zdůraznil, že aby byl naplněn pozitivní závazek státu umožnit vězněným kontakt s jejich dětmi, je zpravidla nezbytné styk rodiče s dítětem upravit v rámci řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti, je-li vztah mezi oběma rodiči konfliktní. Pokud totiž druhý z rodičů projeví svůj odmítavý postoj k návštěvám dítěte ve věznici, neupravením styku by byl jejich kontakt s vězněným rodičem fakticky vyloučen. Vzhledem k tomu,

že nezletilé děti musejí být při návštěvách ve věznici doprovázeny osobou starší 18 let, navrhl Ústavní soud zvážit také využití služeb orgánu sociálně-právní ochrany dětí nebo neziskových organizací, jeví-li se doprovod druhého rodiče jako nevhodný vzhledem ke konfliktnímu vztahu obou rodičů.⁷²

Ústavní soud zdůraznil, že závěry ve vztahu k rodičům ve výkonu trestu jsou plně aplikovatelné také na situaci rodičů ve vazbě a jakékoliv zásahy do práv obviněných ve vazbě musejí být o to šetrnější, že dosud nebyli pravomocně odsouzeni, a proto je na ně v souladu s principem presumpce nevinny třeba pohlížet jako na nevinné.⁷³

Ústavní soud v projednávaném případě shledal naprosto nedostatečným odůvodnění krajského soudu ohledně nemožnosti upravit osobní kontakt otce s nezletilou.^{74,75} Ústavní soud konstatoval, že zachování osobního kontaktu vězněných rodičů s jejich nezletilými dětmi a rozvoj existujících rodinných vazeb je pravidlem a vyloučení osobního styku výjimkou, která musí být postavena na přesvědčivých a závažných důvodech.⁷⁶ Ústavní soud odvolacímu soudu vytkl, že se vůbec nezabýval nejlepším zájmem nezletilé, přičemž nejlepší zájem dítěte by měl být při tomto rozhodování primárním hlediskem. Odvolací soud se vůbec nezabýval tím, zda je osobní kontakt nezletilé se stěžovatelem v jejím zájmu, nezkoumal, jaká úprava zajistí zachování emočních vazeb mezi nezletilou a jejím otcem, nezjišťoval, jaké jsou poměry ve vazební věznici, tedy jakým způsobem zde běžně návštěvy nezletilých dětí probíhají, v jakých prostorech se uskutečňují ani jakým způsobem probíhá interakce mezi dětmi a vězněnými.⁷⁷ Tímto postupem soudu, který zcela nedostatečně odůvodnil své rozhodnutí, tedy došlo k porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Ústavní soud se dále zabýval také nepřímým stykem. Uvedl, že v případech, kdy osobní kontakt rodiče s dítětem nebude zcela výjimečně vůbec možný, musejí soudy zvažovat všechny možnosti nepřímého styku, které jej mohou nahradit. Pokud bude osobní styk možný jen v omezené míře (např. právě z důvodu výkonu trestu odnětí svobody či

⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, bod 7.

⁷⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, bod 24.

⁷¹ Rozsudek ESLP ve věci *Horych proti Polsku* ze dne 17. 4. 2012, stížnost č. 13621/08.

⁷² Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, bod 27, 28.

⁷³ Tamtéž, bod 30.

⁷⁴ Soud pouze konstatoval, že „[v] současné situaci nelze rozhodnout o osobním kontaktu otce s nezletilou, přesto je třeba nalézt jinou formu kontaktu otce s dcerou přiměřenou okolnostem“.

⁷⁵ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, bod 38.

⁷⁶ Tamtéž, bod 40.

⁷⁷ Tamtéž, bod 39.

vazby), musejí soudy zvážit, jakými vhodnými formami komunikace takto omezený osobní kontakt doplnit, aby byly v co největší možné míře zachovány citové vazby mezi odloučenými rodiči a dětmi.⁷⁸ V té souvislosti Ústavní soud obecnému soudu vytkl, že vůbec nevzal v potaz možnost telefonického kontaktu. Ten je totiž důvěrnějším způsobem komunikace než pouhá korespondence, nadto jde o způsob komunikace dítěti ve věku pěti let, které neumí číst ani psát, přístupnější. V případě stěžovatele a jeho dcery shledal Ústavní soud potřebu umožnění telefonického kontaktu o to naléhavější, že spolu hovoří španělsky, tedy jazykem, který matka neovládá.⁷⁹

Ústavní soud stejně jako v nálezu sp. zn. II. ÚS 22/17 vytkl obecnému soudu, že vůbec nezohlednil povahu trestné činnosti, za kterou byl otec stíhán, a uvedl, že i v případech, kdy trestná činnost směřovala přímo proti nezletilému dítěti obviněného rodiče, je třeba se blíže zabývat také tím, jaký skutečný dopad mělo jednání rodiče na dítě, zda a jakým způsobem ovlivnilo vztah dítěte k tomuto rodiči a zda kontakt s tímto rodičem do budoucna představuje ohrožení pro dítě (není v jeho zájmu). Ústavní soud uvedl, že v tomto směru měly být zváženy mimořádné okolnosti daného případu.⁸⁰

Ústavní soud uzavřel, že pokud „odvolací soud zcela rezignoval na nalezení vhodného způsobu kontaktu stěžovatele s nezletilou dcerou, který by umožnil zachování rodinných vazeb, a ponechal tak fakticky (vzhledem k nízkému věku nezletilé) jakýkoliv kontakt stěžovatele s nezletilou na vůli matky, která již během řízení vyjádřila svůj odmítavý postoj ke kontaktu stěžovatele s nezletilou, postupoval v rozporu s pozitivním závazkem státu umožnit kontakt a pomoci udržovat kontakt vězněného s jeho rodinou, a dopustil se tak porušení stěžovatelova práva na respektování rodinného života a na péči o děti garantované článkem 10 odst. 2 a článkem 32 odst. 4 Listiny a článkem 8 Úmluvy“.⁸¹

Tento nálezný tedy potvrdil závěry nálezu sp. zn. II. ÚS 22/17 a v některých aspektech je ještě dále rozvedl. Především shledal kromě porušení práva na spravedlivý proces také porušení práva na rodinný život. Ústavní soud potvrdil, že zachování přímého kontaktu

dítěte s vězněným rodičem musí být pravidlem, zatímco vyloučení osobního styku je pouze zcela výjimečným opatřením, které musí být v rozhodnutí vždy řádně odůvodněno. Dále konstatoval, že aby stát dostal své povinnosti umožnit vězněným osobám kontakt s dětmi, bude zpravidla nezbytné styk rodiče s dítětem upravit v rámci řízení o úpravě poměrů k nezletilému dítěti. Celou argumentaci týkající se styku vězněného rodiče s dítětem kromě osob ve výkonu trestu vztáhl i na rodiče ve vazbě. Na rozdíl od předchozího nálezu se podrobněji zabýval nejlepším zájmem dítěte a určitým způsobem také apeloval na stát, aby ve věznicích zajistil podmínky vhodné pro návštěvy dětí. Blíže rozebral také možnosti nepřímého kontaktu vězněného rodiče s dítětem a uvedl, že soudy by měly tento kontakt zvažovat vždy a i v případě zachování osobního styku vězněného rodiče s dítětem tento vhodně doplnit alternativami.

Závěr

Rozdělení dětí a rodičů v důsledku uvěznění rodiče je palčivý problém, kterému je však bohužel věnována pouze minimální pozornost. Rozsah problému přitom naznačují odhady, dle kterých je v každý daný den v Evropské unii odloučeno od svých rodičů v důsledku jejich věznění 800 000 dětí.⁸² Peter Scharff Smith, který se tomuto tématu věnuje, trefně uvedl: „To, že jsou miliony dětí každoročně odloučeny od svých rodičů, vypadá na první pohled jako důsledek válečného konfliktu nebo možná přírodní katastrofy spíše než produkt pečlivě plánované a dobře promyšlené trestní a vězeňské politiky v moderním demokratickém národě.“⁸³

Uvězněním rodiče dnes v České republice dítě prakticky přichází o matku či otce. Důvodem nejsou jen systémové překážky, ale také již zmíněné předsudky a postoje, které zastávají především orgány sociálně-právní ochrany dětí a soudy. V tomto ohledu mohou výše rozebrané nálezy Ústavního soudu představovat velmi důležitý pozitivní přínos.

Ústavní soud vyslal jasný signál pro všechny vězněné rodiče, že se mohou obracet na soud s návrhem na úpravu styku s dětmi v případě, že druhý rodič styku brání, což je

⁷⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 12. 2017, sp. zn. I. ÚS 3296/17, bod 41.

⁷⁹ Tamtéž, bod 42.

⁸⁰ Tamtéž, bod 43.

⁸¹ Tamtéž, bod 44.

⁸² European Parliament Resolution on the 25th anniversary of the UN Convention on the Rights of the Child (2014/2919(RSP)). *European Parliament* [online]. 24. 11. 2014. Dostupné na <<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B8-2014-0285&language=EN>>.

⁸³ SCHARFF SMITH, P. *When the Innocent Are Punished: The Children of Imprisoned Parents*. Basingstoke, Hampshire, New York 2014, str. 10. Přeložila autorka.

velmi častá situace. Doposud neměli tito vězni žádný judikát, kterým by svůj návrh mohli podpořit, a ve vstřícný postoj soudů nemohli příliš doufat. Po vydání popsanych nálezů Ústavního soudu mohou očekávat, že soudy budou rozhodovat o styku s přihlédnutím k vyjádřeným názorům Ústavního soudu, a tedy že takové návrhy nebudou automaticky

zamítat s argumentem, že styk dítěte s rodičem ve vězení není v zájmu dítěte, bez jakéhokoliv dalšího odůvodnění. Lze tedy doufat, že tato judikatura Ústavního soudu bude znamenat pozitivní obrát v rozhodování opatrovnických soudů a v jejich přístupu k problematice práv vězněných rodičů a jejich dětí.

Možnost přezkumu nepřiměřenosti rozhodčích doložek ve smyslu směrnice Rady č. 93/13/EHS v rámci řízení o výkonu rozhodčího nálezu v České republice

PETR FABIAN*

Possible Review of the Unfairness of Arbitration Clauses within the Meaning of Council Directive 93/13/EEC in Proceedings Concerning the Enforcement of an Arbitration Award in the Czech Republic

Summary: Council Directive 93/13/EEC and the associated case law of the Court of Justice of the European Union state that it should be possible to review unfairness, in the sense of Article 3 (1) of the Directive, of arbitration clauses ex officio even during the enforcement of the arbitration award. The topic of this article is whether the legal order of the Czech Republic allows such review and whether the aims of Council Directive 93/13/EEC as to the possibility of this review have been achieved in the Czech Republic. The conclusion is that full transposition of the Directive as to the review of the unfairness of arbitration clauses during the enforcement of an arbitration award has not been achieved and sufficient review is not possible. This issue is still topical despite the prohibition of arbitration clauses in consumer contracts under the current legislation, considering the continuous enforcement of arbitration awards based on arbitration clauses under the previous legislation.

Keywords: unfairness, arbitration, clause, enforcement

Každý členský stát Evropské unie má povinnost dosáhnout výsledku stanoveného směrnicí, přičemž volba formy a prostředků se ponechává vnitrostátním orgánům.¹ Členský stát je tudíž povinen zajistit nejen její řádnou transpozici, ale také její implementaci, tj. vymahatelnost a dodržování.² Transpoziční opatření musí odrážet obsah směrnice a odchýlit se od něj lze pouze v případě, že to směrnice připouští.³

Podle čl. 3 odst. 1 směrnice Rady č. 93/13/EHS je smluvní podmínka, která nebyla individuálně sjednána, považována za nepřiměřenou, jestliže v rozporu s požadavkem přiměřenosti způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele.

Z dikce tohoto ustanovení tudíž vyplývá, že za takovou podmínku může být považována

* Autor působí jako externí doktorand na katedře evropského práva PF UK. E-mail: petr.fabian@post.cz.

¹ Čl. 288 Smlouvy o fungování Evropské unie.

² KRÁL, R. *Směrnice EU z pohledu jejich transpozice a vnitrostátních účinků*. Praha 2014, str. 9–10; KRÁL, R. *Transpozice a implementace směrnice ES – Úvod do problematiky. Směrnice ES v oblasti životního prostředí a české správní soudnictví*. In: *Sborník z diskuzního a vzdělávacího fóra uskutečněného 1. 11. 2005 v Brně*, 2006, str. 10–11.

³ SVOBODA, P. *Úvod do evropského práva*. 3. vyd. Praha 2010, str. 92.